

"Don Carlo" Estonia teatri

Estonia teatris pole olnud ammu nii efektselt lavastust kui "Don Carlo" esietendus, mis toimus 28. oktoobril. Giuseppe Verdi ooper lavastati itaalia redaktsioonis, etendus teostati itaalia keeles. Sellepärast anti kangelaste kõik nimed itaalia transkriptsioonis, kuigi ooperi tegevus toimub Hispaanias.

Verdi enda jaoks tähendas see ooper teed Shakespeare'i poole, teed "Aida", "Othello" ja "Falstaffi" psühholoogiliste saavutuste juurde. Aariad ja ansamblid on võrreldes "Traviataga" loodud juba teistmoodi, rohkem on kasutatud ka orkestrit, kuigi suurromantiline kiring valitseb kogu ooperi vältel.

Põhimõtteliselt on see ooper üksindusest. Kõik viis peategelast on üksikud, igaüks omamoodi, ja kõik nad on üksikud Jumala palge ees. Nende saatuste traagiline läbipõimimine loobki süžeed, puudub "intriig" välises mõttes. Esiplaanil on kangelaste psühholoogiline areng. Tegevus lõpeb traagiliselt nende kõigi jaoks. Kuid Ver-

di näitab Suurinkvisiitori kujul, et inimesed-robotid, kes ei kahtle ja on veendunud oma tegudes, on võib-olla isegi hirmsamad. Ooperist ei saa me vastust küsimustele, mis on tõde ja mis on õnn. Need küsimused on vaid püstitatud. Libretist ja helilooja annavad siin publikule tõuke mõtlemiseks.

Kujutage siis ette, kui keeruline ülesanne on niisuguse teose lavastamine: "Don Carlo" on ju nii muusikas kui ka tekstis filosoofiat täis. Peab ütleva, et Neeme Kuningas, kelle jaoks oli see üldse esimene Verdi lavastus elus, tuli sellega hiilgavalt toime. Lavakujundus on tinglik ja muutub sõltuvalt olukorrast — kloostriks, aiaks, väljakuks, kuninga kabinetiks, vanglaks jne. Selles aitasid loomulikult Kuningale kaasa dekoratsioonikunstnik Hardi Volmer ja valgustuskunstnik Gerard Wiersum Hollandist. Välist liikumist on võrdlemisi vähe, laval valitseb muusika, mis väljendab tegelaste tundeid. Kuid iga samm ja iga poos on psühholoogilisest

küljest läbi mõeldud ja annavad oodatud efekti. Niisugune lahendus tõi esiplaanile just kangelaste iseloomude arengut, nagu seda arvatavasti soovis ka helilooja.

Orkester Carlo Felice Cillario juhatusel, kes oli lavastuse muusikaline juht ja dirigent, mängis väga täpselt — ka psühholoogilises mõttes. Iga soolo oli kuuldav (näitena toon tšello soolo Ivo Juuli esituses enne kuninga Filippo kuulsat aariat), iga fraas väljendusriikas. See kõik puudutas ka koori ja soliste. Dirigendi poolt tehtu oli lausa ime. Publikule olid kuulda kõik fraasid, mis lauljad *pianissimos* esitasid — ja seda Estonia teatri saalis, kus akustika, pehmelt öeldes, ei ole kõige parem. Dirigendi žest tõi esile kõik peensused Verdi partituuris. Oli näha, et maestro Cillario jumaldab seda ooperit ja teab seda läbinisti — mitte ainult muusikat, vaid ka teksti.

Kõik solistid olid heal tase- mel ja löid meeldejäädavaid kujundeid. Eelkõige kehtib see peaosatäitjate kohta.

Don Carlo on Verdi ooperis kõigepealt kannataja — kui armastatu ja kui võitleja vabaduse eest. Vello Jürna loob selles osas veenvalt kirgliku iseloomu. Eriti hea on ta duettides kuningannaga (I ja IV vaatus), ka ansamblites Iises vaatuses — nii esimeses pildis, kus avaneb tema armastav hing, kui ka stseenis väljakul, kus ta püüab tappa oma isa. Nõrgemini tulid Jürnal välja mõlemad duetid Rodrigo di Posaga — nii kloostriks, kui ka vanglas. Arvatavasti kaldub laulja oma iseloomus rohkem võitluse kui idüllil poole.

Kuninganna Elisabetta di Valois oli Tiiu Reinau esituses väga keeruline karakter. Lauljanna näitab oma kangelannat mitmekülgselt. Esiteks on see kuninganna, kes ei luba ennast alandada (stseen Filippoga I vaatuses), teiseks on ta ka truu armastaja, kellel on midagi leedi Macbethist (duett Carloga), ja kolmandaks solvatud naine (stseen Filippoga tema kabinetis), ta on inimene, kes ei oska andestada (stseen printsess Eboliga) ja viimaks veel kannataja (ooperi lõpus). Iseloomu areng on Reinaul väga loomulik. Peale selle on lauljannal ilus hääl ja kuna Elisabetta partiis on palju efektseid kohti, kutsus Reinau korduvalt välja publiku aplausi.

Filippo II, Hispaania kuningas, oli Mati Palmi esituses võib-olla kõige efektsemaks figuuris kogu ooperis. Verdi tõlgenduses on Filippol väga keeruline iseloom. Ühest küljest on ta halastamatu tüüriks mitte ainult Flandria suhtes. Tema käsul tapetakse inimene, kes päästis tema elu, ta püüab tappa ka oma poega ja abikaasat. Teisest küljest kannatab kuningas Verdi ooperis üksindust rohkem kui keegi teine. Algusest peale teab ta, et kuninganna teda ei armasta, et tema poeg on tema vastu. Ta kannatab nii sõja pärast, mis ta Flandrias peab,

Uno Kreen tegi hirmuäratava Suurinkvisiitori, Mati Palm ühendas Hispaania kuninga Filippo II sisemised vastuolud mõjuvõimsasse tervikusse.

lavaval

kui ka selle pärast, et peab kirikule alluma (stseen Suurinkvisiitoriga ja seejärel järgnev monoloog). Mati Palm lõi unustamatu kuju, kus julmus, armastus, armukadedus, kahtlused ja kannatused tugevasti kokku liituvad. Laulja efektne hääl sunnib kuningat tähele panema juba Filippo esimesel lavaetulekul. Filippo III vaatuses on laulja üks tippsaavutusi. Ka Palmi lavaline käitumine ja tema võrratu mäng on kõrgemal määral väljendusrikas. Eriti hea on ta duettides—dialoogides, näiteks kuningannaga või stseenis väljakul.

Rodrigo di Posa on ooperis vastuoluline figuur; see on inimene, kes tahab olla truu kuningale ja samal ajal võidelda vabaduse eest. See vastuolu lõppude lõpuks ta hävitabki. Tarmo Sild suutis sellest rollist teha elava kuju. Eriti õnnestusid tal tähelepanuväärsed üksikasjad (stseen kuningannaga I vaatuses, stseen printsess Eboliga II vaatuses, surmastseen).

Printsess Eboli kuju Leili Tammeli esituses on rohkem tema kui Verdi looming. Verdi partituuris on Eboli iseloom lihtsam, Tammel annab talle tõelise psühholoogilise arengu ja teeb seda väga veenvalt ja loomulikult. Tema esituses kasvab printsess Eboli tragöödia armunud ja pettunud naise tragöödiaks üldse. Suur psühholoogiline *crescendo* on Tammeli uus saavutus. Eboli ei ole tema kehastuses lihtsalt intrigeerija, vaid temas on ka midagi head, mida me näeme psühholoogilise arengu lõpus. Loomulikult kasutab Tammel kujundi loomiseks oma võrratut häält ja meisterlikkust, mille poolest ta on Eesti üks parimaid lauljaid.

Suurinkvisiitor Uno Kreeni esituses ajab hirmu nahka. Kõik stseenid tema osavõtuga on väga efektseid tänu laulja suurepärasele häälele ja lait-

Don Carlo osas loob Vello Jõrnaveenvalt kirgliku karakteri ja Tiilo Reinau kehastab mitmekülgse kangela Elisabetta di Valois, kelle partii vokaalefektid pälvisid publiku vaheaplause.

Fotod Harri Rospu

matule lavalisele liikumisele. Tema poolt loodud kujus on tunda fanaatiku veendumust koos lapseliku sirgjoonelisusega.

Ma ei räägi siin väiksematest osadest lihtsalt sellepärast, et Verdi ooperis on neid liiga palju. Nende täitjad olid kõik tasemel ja vastasid üldisele meeolule nii laulu poolt kui ka lavalisest küljest.

Isegi Flandria saadikud (kuus solisti) või koorassistseened jätsid väga tugeva mulje.

Tahaksin ära märkida uuen dust, mis väljendus Estonia teatris esmakordselt "Don Carlo" esietendusel. Need on tiitrid — sisuks täielik ooperi libreto eesti keeles. On ülearu selgitada, kuidas see kõik aitab aru saada lauljate-näitlejate igast žestist. Loo-

mulikult on see võte maailmapraktikas juba ammu tuntud, mida kasutatakse alati, kui ooperit võõrkeeles (tavaliselt originaalis) esitatakse. Küll on hea, et see praktika lõppude lõpuks ka eesti ooperilavale jõudis.

MARK RAIS